

ધોરણ - 9

સામાજિક વિજ્ઞાન

પાઠ - 12

ભારતીય લોકશાહી



# સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના ટ્રંકમાં જવાબ આપો :

(1) કેટલાં વર્ષે મતદાન કરવાનો અધિકાર મળે છે ?

➤ 18 વર્ષે મતદાન કરવાનો અધિકાર મળે છે.

(2) લોકમત કેળવવા કયાં કયાં માધ્યમોનો ઉપયોગ થાય છે ?

➤ લોકમત કેળવવા મુખ્ય બે માધ્યમોનો છે ઉપયોગ થાય છે.

➤ (1) મુદ્રિત માધ્યમો (2) વીજણુ માધ્યમો

(3) ભારતમાં કયા પ્રાદેશિક અને રાજ્યકીય પક્ષો સર્કિય છે ?

➤આપણા દેશમાં શિવસેના, તૃણમૂલ કેંગ્રેસ, સમાજવાદી પાર્ટી (SP), (ક્રવિદ  
મુનેત્રકાજગમ) (DMK), (ઓલ ઇન્ડિયા અન્ના ક્રવિદ મુનેત્રકાજગમ) (AIADMK)  
અને આમ આદમી પાર્ટી (AAP) જનતાદળ યુનાઇટેડ (UDU), રાજ્યકીય જનતા  
દળ (RJD) જેવા પ્રાદેશિક પક્ષો છે. અને રાજ્યકીય પક્ષ તરીકે ભારતીય રાજ્યકીય  
કોંગ્રેસ INC (Congress), ભારતીય જનતા પક્ષ (BJP), બહુજન સમાજવાદી પાર્ટી  
(BSP), કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઇન્ડિયા (CPI), કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઇન્ડિયા  
(માર્કસિસ્ટ) (CPIM), રાજ્યકીય કોંગ્રેસ પાર્ટી (NCP) વગેરે રાજ્યકીય પક્ષો  
છે.

## પ્રશ્ન : 2 વિધાનનાં કારણ સમજાવો :

(1) મતદાર લોકશાહીને જીવંત રાખે છે.

► ચુંટણી લોકશાહીનું મહત્વનું લક્ષણ છે. લોકશાહી સરકારની રચના જ ચુંટણી દ્વારા થાય છે. ચુંટણીઓમાં મતદારો પોતાના મતાધિકારનો ઉપયોગ કરીને પોતાની પસંદગીના પ્રતિનિધિઓને ચુંટે છે. મતદારોએ ચુંટેલા પ્રતિનિધિઓ મતદારો વતી રાજ્યવહીવટ ચલાવે છે. તેથી મતદારો જેવા પ્રતિનિધિઓ ચુંટે છે એવું રાજ્તંત્ર રચાય છે. લોકશાહી સરકારની સફળતા અને અસરકારકતાનો આધાર મતદારોએ ચુંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ પર રહે છે. આમ મતદાર લોકશાહીમાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે આથી કહી શકાય કે મતદાર લોકશાહીને જીવંત રાખે છે.

(2) સંસદીય લોકશાહી અનોખી અને મહત્વની છે.

- ભારત લોકશાહી સિદ્ધાંતો મુજબ સંસદીય લોકશાહીનો સ્વીકાર કર્યો છે. સંસદીય લોકશાહી શાસનપદ્ધતિ અનુસાર સામાન્ય ચૂંટણીએ પછી કેન્દ્રની લોકસભામાં જે પક્ષના સભ્યોની બહુમતી થાય તે પક્ષની સરકાર રચાય છે અને તેના વડાને રાષ્ટ્રપ્રમુખ વડાપ્રધાન તરીકે નીમે છે.
- બીજું સામાન્ય ચૂંટણી થાય ત્યાં સુધી એ સરકાર શાસનતંત્રની સત્તા ભોગવે છે. એ સમય દરમિયાન જો શાસક પક્ષ લોકસભામાં બહુમતી સભ્યોનો વિશ્વાસ ગુમાવે તો સરકારને રાજીનામું આપવું પડે છે.
- આમ સંસદીય શાસનપદ્ધતિની સરકાર લોકસભાને સંપૂર્ણપણે જવાબદાર છે આમ સંસદીય લોકશાહી અનોખી અને મહત્વની છે.

(3) પ્રસાર માધ્યમો એ લોકમત કેળવવાનું સધન માધ્યમ છે.

- મુદ્રિત માધ્યમો અને વીજાળું માધ્યમો લોકમતના ઘડતરમાં ફાળો આપતા બે મુખ્ય માધ્યમો છે.
- દૈનિક વર્તમાનપત્રો, સામયિકો, વિવિધ સમસ્યા અંગેનાં ચર્ચાપત્રો, વિશિષ્ટ લેખો વગેરે લોકમત ઘડનારાં મુદ્રિત માધ્યમો છે. આ માધ્યમોમાં રજૂ થતા સમાચારો, મંતવ્યો, અભિપ્રાયો વગેરે વાંચીને વિવિધ વિચારસરણી ધરાવતા લોકો એક જ ઘટના કે પ્રસંગ વિશે જુદાં જુદાં તારણો પર આવે છે.

- રેડિયો, ટેલિવિઝન અને ફિલ્મો લોકમત ઘડનારાં વીજણુ માધ્યમો છે. રેડિયો અને ટેલિવિઝનના માધ્યમ દ્વારા દેશ અને દુનિયાની મહત્ત્વની ઘટનાઓ દરેક ઘરમાં પહોંચી જાય છે સિનેમાના પડદા પર ફિલ્મો દ્વારા અસ્પૃશ્યતા, દહેજપ્રથા, સ્ત્રીઓનું શોષણ, નિરક્ષરતા, ગરીબી વગેરે સામાજિક અને આર્થિક સમસ્યાઓ સચિત્ર રજૂ કરીને તેમની સામે અસરકારક લોકમત ઉભો કરી શકાય છે. ટેલિવિઝન પર રજૂ થતી બાબતો સમાજ અને દેશની અનેક પ્રકારની સમસ્યાઓ વિશે લોકોનું ધ્યાન ખેંચે છે. તે પ્રજાને કોઈ ને કોઈ સંદેશો આપે છે. લોકો તેમને જોઈ-જાણીને અને સમજીને પોતાના મંતવ્યો બાંધે છે.
- આમ, પ્રસાર માધ્યમો એ લોકમત કેળવવાનું સધન માધ્યમ છે.

(4) ચૂંટણી એ લોકશાહીની પારાશીશી છે.

- લોકશાહીમાં ચૂંટણીઓ દ્વારા લોકો પોતાના પ્રતિનિધિઓને દેશમાં શાસન કરવાની સત્તા સોંપે છે. એ પ્રતિનિધિઓના શાસનથી નાગરિકોને સંતોષ થાય તો જ તેઓ તેમને ફરીથી ચૂંટે છે, નહિ તો તેમના સ્થાને બીજા પ્રતિનિધિઓને ચૂંટે છે.
- એ રીતે ચૂંટણી લોકોને તેમના પ્રતિનિધિઓની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન કરવાની તક આપે છે.
- ચૂંટણી દેશમાં નવી રાજકીય વ્યવસ્થા અને વલણો સર્જે છે કે જેનાથી દેશના ભાવિ માર્ગ નક્કી થાય છે.

- ચૂંટણી વખતે દેશ અને સમાજના પ્રક્રિયાની જહેરમાં ચર્ચા થાય છે.
- પરિણામે ચૂંટણીથી દેશની સામાજિક અને આર્થિક સ્થિતિનો ઘ્યાલ આવે છે.
- ચૂંટણી દ્વારા સરકારોનું ભવિષ્ય નક્કી થાય છે. લોકશાહીમાં રાજકીય પક્ષોને અને ઉમેદવારોને લોકોનું સમર્થન ચૂંટણી દ્વારા જ જાણી શકાય છે.
- આમ, ચૂંટણીઓ લોકમતને જાણવાનું મહત્વનું માધ્યમ છે. તેથી તે “લોકશાહીની પારાશીશી” છે.

## પ્રશ્ન : 3 ટૂંક નોંધ લખો :

### (1) રાજકીય પક્ષના પ્રકારો

- ભારતમાં બહુપક્ષીય લોકશાહી છે. તેથી દેશમાં અનેક નાના-મોટા રાજકીય પક્ષો છે.
- ચૂંટણીપંચ ચોક્કસ નીતિ અને નક્કી કરેલા ધોરણો પ્રમાણે રાજકીય પક્ષોને માન્યતા આપે છે.
- આપણા દેશમાં રાજકીય પક્ષોના મુખ્ય બે પ્રકારો છે :
  - (1) રાષ્ટ્રીય પક્ષો અને (2) પ્રાદેશિક પક્ષો
- જે રાજકીય પક્ષોનું કાર્યક્ષેત્ર સમગ્ર દેશમાં વિસ્તરેલું હોય તે રાષ્ટ્રીય પક્ષો કહેવાય છે અને જે રાજકીય પક્ષોનું કાર્યક્ષેત્ર એક જ રાજ્ય કે પ્રદેશ પૂરતું સીમિત હોય તે પ્રાદેશિક પક્ષો કહેવાય છે.

- કોઈ રાજ્યીય કે પ્રાદેશિક પક્ષને માન્યતા આપવા માટે ચુંટણીપંચે ચોક્કસ ધોરણો નક્કી કર્યા છે.
- એ ધોરણો મુજબ જે રાજકીય પક્ષે ઓછામાં ઓછા ચાર રાજ્યોમાં અગાઉની ચુંટણીમાં માન્ય કરેલ કુલ મતમાંથી ઓછામાં ઓછા ચાર ટકા મતો મેળવેલા હોય તેને રાજ્યીય પક્ષ તરીકે માન્ય રાખવામાં આવે છે.
- આપણા દેશમાં ભારતીય રાજ્યીય કોંગ્રેસ (Congress), ભારતીય જનતા પક્ષ, કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઇન્ડિયા (CPI) કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઇન્ડિયા (માર્કસિસ્ટ) (CPIM), બહુજન સમાજવાદી પાર્ટી, રાજ્યીય કોંગ્રેસ રાજ્યીય પાર્ટી વગેરે રાજ્યીય પક્ષો છે.

- જે રાજકીય પક્ષનો પ્રભાવ માત્ર અમુક રાજ્ય કે પ્રદેશ મર્યાદિત હોય તેને ચૂંટણીપંચ પ્રાદેશિક પક્ષ તરીકે માન્યતા આપે છે.
- આપણા દેશમાં તમિલનાડુનો દ્વિતી મુનેત્ર કઝગમ અને ઓલ ઇન્ડિયા અન્ના દ્વિતી મુનેત્ર કઝગમ, આંધ્ર પ્રદેશનો તેલુગુ દેશમ, પંજાબનો અકાલી દળ, બિહારનો રાષ્ટ્રીય જનતા દળ અને જનતા દળ યુનાઇટેડ, ઉત્તર પ્રદેશનો સમાજવાદી પક્ષ, જમ્મુ-કશ્મીરનો નેશનલ કોન્ફરન્સ, અસમનો અસમ ગણપરિષદ, મહારાષ્ટ્રની શિવસેના, દિલ્લીની આમ આદમી પાર્ટી વગેરે પ્રાદેશિક પક્ષો છે.
- રાષ્ટ્રીય પક્ષો તરીકે માન્ય પક્ષની માન્યતા મતોના આધારે ૨૬ થઈ શકે છે.
- જ્યારે પ્રાદેશિક પક્ષોને રાષ્ટ્રીય પક્ષો તરીકે માન્યતા મળી શકે છે.

## (2) મતદાર અને સરકાર

- મતદાર અને સરકારી ઉત્તર ભારતમાં લોકશાહી પદ્ધતિની સરકાર છે. બંધારણ મુજબ મતદાન એક મહત્વની પ્રક્રિયા છે. તેમાં મતદાર ખૂબ મહત્વ ધરાવે છે. ભારતમાં સાર્વત્રિક પુખ્તવય મતાધિકારની પદ્ધતિ છે.
- 18 વર્ષ કે તેથી વધારે ઉંમર અને મતદારયાદીમાં નામ ધરાવતો, નાદાર અને અસ્થિર મગજ ન હોય તેવો ભારતનો દરેક નાગરિક કોઈ પણ પ્રકારના બેદભાવ વિના ચૂંટણીઓમાં મત આપવાનો અધિકાર ધરાવે છે.
- આપણા દેશમાં બંધારણે લિંગ, જાતિ, ધર્મ, શિક્ષણ, જન્મસ્થાન, મિલકત કે ઊચનીયના બેદભાવ રાખ્યા વિના પુખ્તવયનાં (18 વર્ષ પૂરા કર્યા હોય એવાં) તમામ સ્ત્રી-પુરુષોને મતાધિકાર આપ્યો છે. પુખ્તવય મતાધિકાર એ ભારતના બંધારણની એક મહત્વની વિશેષતા છે.

- સાર્વત્રિક પુષ્ટ વય મતાધિકાર પદ્ધતિ વ્યક્તિદીઠ એક મતાના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે.
- મતદાર જાગૃત અને પોતાની ફરજ પ્રત્યે સભાન હોવો જોઈએ. તેણે લોભ, લાલચ કે ડર વિના મતદાન કરવાની ફરજ બજાવવી જોઈએ.
- ચૂંટણીમાં મતદાન કરવું એ દરેક નાગરિકનો અધિકાર જ નહિ, પવિત્ર ફરજ પણ છે. તેથી તેણે મતદાન કરીને પોતાની ફરજ અદા કરવી જોઈએ.
- લોકશાહીની સફળતાનો આધાર મતદારોના મતાધિકારના વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ પર અવલંબે છે.
- દરેક નાગરિકને મતદાનનો અધિકાર છે. તેથી દરેક મતદારે પોતાના અધિકારનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

### (3) ચૂંટણી પંચ અને રાજકીય પક્ષો

#### □ ચૂંટણીપંચ :

- ભારતના રાજ્યપ્રમુખ ચૂંટણીપંચના અધ્યક્ષ અને અન્ય સભ્યોની નિમણુક કરે છે.
- ભારતમાં સમગ્ર ચૂંટણી-પ્રક્રિયાનું સંચાલન, નિયમન અને નિરીક્ષણ ચૂંટણીપંચ કરે છે. તે એક સ્વતંત્ર અને સ્વાયત્ત સંસ્થા છે.
- ચૂંટણીપંચ રાજ્યપ્રમુખ, ઉપરાજ્યપ્રમુખ, સંસદ, રાજ્યોની ધારાસભાઓની ચૂંટણીઓની વ્યવસ્થા કરે છે. તે ચૂંટણી અંગેની તમામ જવાબદારીઓ સંભાળે છે.

- તે મતદારોની યાદીઓ તૈયાર કરાવે છે તેમજ ચૂંટણીની તારીખો અને ઉમેદવારી નોંધાવવાની તારીખો જાહેર કરે છે.
- તે ઉમેદવારી પત્રોની ચકાસણી કરી અધિકૃત ઉમેદવારોના નામથી તેમનાં ચૂંટણી પ્રતીકો જાહેર કરે છે.
- દરેક ઉમેદવાર પંચે નક્કી કરેલ આચારસંહિતા (નિયમો પ્રમાણે પ્રચાર અને ચૂંટણીખર્ચ કરે છે કે નહિ તેની તકેદારી ચૂંટણીપંચ રાખે છે. તે નિશ્ચિત તારીખોએ ચૂંટણી યોજે છે અને મતગણતરી કરી વધુ મતો મેળવનાર વિજયી ઉમેદવારોના નામ જાહેર કરે છે. આમ, ચૂંટણીપંચ ચૂંટણી અંગેની તમામ કાર્યવાહી કરે છે. આ ઉપરાંત, તે ચૂંટણીઓ અંગેના ઝડપાઓ પણ પતાવે છે.

## □ રાજકીય પક્ષો :

- રાજકીય પક્ષો લોકશાહીનું એક મહત્વનું લક્ષણ છે. કોઈ પણ રાજકીય પક્ષનું મુખ્ય ધ્યેય રાષ્ટ્રીય એકત્તા અને અખંડિતતા, સામાજિક ન્યાય, આર્થિક સમાનતા અને બિનસાંપ્રદાયિકતા હોવું જોઈએ. આ ધ્યેયો ધરાવતા રાજકીય પક્ષોથી લોકશાહી જીવંત, સક્રિય અને સફળ બને છે. સત્તા પર હોય તો સરકાર તરફથી અને વિરોધ પક્ષના સ્થાને હોય તો ચોકીદાર તરીકે આ ધ્યેયો પૂરાં કરવાં જોઈએ.

➤ રાજકીય પક્ષોના નેતાઓ અને સમ્બોદ્માં રાષ્ટ્રભાવના, નિષ્ઠા,  
નિઃસ્વાર્થવૃત્તિ અને સેવાભાવ જેવા ગુણો હોવા જોઈએ. આ ગુણો  
ધરાવતા રાજકીય પક્ષો જ પ્રજામાં રાજકીય અને રાષ્ટ્રીય જાગૃતિ  
લાવવાનું કાર્ય કરી શકે. લોકશાહીના તંદુરસ્ત વિકાસ માટે દેશમાં  
બે-ત્રણ જ રાજકીય પક્ષો હોવા જોઈએ. એક પક્ષ કે બહુ પક્ષો  
લોકશાહી માટે હાનિકારક છે. ચૂંટણીપંચ ચોક્કસ ધોરણો અનુસાર  
રાજકીય પક્ષોને માન્યતા આપવાનું કાર્ય કરે છે.

## પ્રશ્ન : 4 તફાવત લખો :

(1) રાજ્યીય પક્ષો અને પ્રાદેશિક પક્ષો

રાજ્યીય પક્ષો

(1) જે રાજકીય પક્ષોનું  
કાર્યક્ષેત્ર સમગ્ર દેશમાં  
વિસ્તરેલું હોય તે રાજ્યીય પક્ષો  
કહેવાય છે.

પ્રાદેશિક પક્ષો

(1) જે રાજકીય પક્ષોનું કાર્યક્ષેત્ર  
એક જ રાજ્ય કે પ્રદેશ પૂરતું  
સીમિત હોય તે પ્રાદેશિક પક્ષો  
કહેવાય છે.

(2) કોઈ રાષ્ટ્રીય કે પ્રાદેશિક પક્ષને માન્યતા આપવા માટે ચૂંટણીપંચે ચોક્કસ ધોરણો નક્કી કર્યા છે. એ ધોરણો મુજબ જે રાજકીય પક્ષે ઓછામાં ઓછાં ચાર રાજ્યોમાં અગાઉની ચૂંટણીમાં માન્ય કરેલ કુલ મતમાંથી ઓછામાં ઓછા 4 (ચાર) ટકા મતો મેળવેલા હોય તેને રાષ્ટ્રીય પક્ષ તરીકે માન્ય રાખવામાં આવે છે. આપણા દેશમાં ભારતીય રાષ્ટ્રીય કાંગ્રેસ INC (Congress), ભારતીય જનતા પક્ષ (BJP), કૌમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઇન્ડિયા (CPT), કૌમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઇન્ડિયા (માર્ટ્સિસ્ટ) (CPIM), બહુજન સમાજવાદી M<sup>t</sup> (BSP), રાષ્ટ્રીય કાંગ્રેસ પાર્ટી NCP), વગેરે રાષ્ટ્રીય પક્ષો છે.

(2) જે રાજકીય પક્ષનો પ્રભાવ માત્ર અમુક રાજ્ય કે પ્રદેશ પૂરતો મર્યાદિત હોય તેને ચૂંટણીપંચ પ્રાદેશિક પક્ષ તરીકે માન્યતા આપે છે. આપણા દેશમાં તમિલનાડુનો દ્રવિડ મુનેત્ર કાંગમ (DMK) અને ઓલ ઇન્ડિયા અન્ના દ્રવિડ મુનેત્ર કાંગમ (AIADMK), આંધ્ર પ્રદેશનો તેલુગુ દેશમ, પંજાબની અકાલી દળ, બિહારનો રાષ્ટ્રીય જનતા દળ (RJD), જનતા દળ યુનાઇટેડ (JDU), ઉત્તર પ્રદેશનો સમાજવાદી પક્ષ (SP), જમ્મુ-કાશ્મીરનો નોશનલ કોન્ફરન્સ, અસમનો અસમ ગણપરિષદ, મહારાષ્ટ્રની શિવસેના, દિલ્લીની આમ આદમી પાર્ટી (APP) વગેરે પ્રાદેશિક રાજકીય પક્ષો છે.

## (2) સંસદીય લોકશાહી અને પ્રમુખીય લોકશાહી

### સંસદીય લોકશાહી

- (1) લોકસભામાં સ્પષ્ટ બહુમતી ધરાવતા નેતાને રાજ્યપ્રમુખ વડા પ્રધાન તરીકે નીમે છે.
- (2) સમગ્ર પ્રધાનમંડળ સંસદ લોકસભાને જવાબદાર હોય છે.

### પ્રમુખીય લોકશાહી

- (1) રાજ્યના વડા પ્રમુખને પ્રજા (સીધી રીતે ચૂંટે છે.
- (2) પ્રધાનમંડળ સેનેટ(સંસદ)ને જવાબદાર હોતું નથી. પ્રધાનો વ્યક્તિગત રીતે પ્રમુખને જવાબદાર હોય છે.

(3) પ્રધાનમંડળ સંસદની બહુમતીનો  
વિશ્વાસ ધરાવે ત્યાં સુધી જ સત્તા  
પર રહી શકે છે.

(4) રાજ્યપ્રમુખ દેશના બંધારણીય વડા  
છે, જ્યારે વહીવટી વંડા વડા  
પ્રધાન અને તેમના પ્રધાનો છે.

(5) પ્રધાનો વડા પ્રધાનના સાથીદારો  
છે.

(3) પ્રધાનમંડળના પ્રધાનો પ્રમુખની  
ઇચ્છા હોય ત્યાં સુધી જ હોકા પર  
રહી શકે છે.

(4) પ્રમુખ દેશના વહીવટી વડા તેમજ  
બંધારણીય વડા છે.

(5) પ્રધાનો પ્રમુખના અમલદારો  
ગણાય છે.

### (3) મુદ્રિત માધ્યમો અને વીજણુ માધ્યમો

#### મુદ્રિત માધ્યમો

(1) વિવિધ ભાષાઓમાં પ્રકાશિત થતાં દૈનિક વર્તમાનપત્રો, અઠવાડિકો, પાક્ષિકો, માસિકો, વિશિષ્ટ વિષયનાં સામયિકો, વિવિધ વિષયોનાં ચર્ચાપત્રો, વિશિષ્ટ લેખો વગેરે લોકમત ઘડનારાં મુદ્રિત માધ્યમો છે.

#### વીજણુ માધ્યમો

(1) રેડિયો, ટેલિવિઝન, ફિલ્મો વગેરે દર્શય-શ્રાવ્ય માધ્યમો લોકમત ઘડનારાં વીજણુ માધ્યમો છે. આપણા દેશમાં નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ વધારે હોવાથી વર્તમાનપત્રો અને સામયિકો કરતાં રેડિયો અને ટેલિવિઝનનું મહત્વ વધુ છે.

(2) આ માધ્યમોમાં રજૂ થતા  
સમાચારો, મંતવ્યો, અભિપ્રાયો વગેરે  
વાંચીને વિવિધ વિચારસરણી ધરાવતા  
લોકો એક જ ઘટના કે પ્રસંગ વિશે  
જુદાં જુદાં તારણો પર આવે છે.

(2) રેડિયો અને ટેલિવિઝન દ્વારા દેશ  
અને દુનિયાની અગત્યની ઘટનાઓ  
ઘરેઘર પહોંચી જાય સિનેમાના પડદા  
પર ફિલ્મો દ્વારા દેશની સામાજિક  
અને આર્થિક સમસ્યાઓ સચિત્ર રજૂ  
કરીને તેમની સામે અસરકારક  
લોકમત ઊભો કરી શકાય છે.

પ્રશ્ન : 5 ખાલી જગ્યા પૂરો :

(1) આપણાં સાર્વત્રિક પુષ્ટ મતાધિકારમાં ..... સિદ્ધાંત સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

- (A) વ્યક્તિ દીઠ બહુમત**
- (B) વ્યક્તિ દીઠ એકમત
- (C) વ્યક્તિ દીઠ વિરોધમત
- (D) વ્યક્તિ દીઠ જહેરમત

(2) લોકમત ઘડતર માટે માધ્યમ ઓછું અસરકારક છે.

(A) દેશ્ય-શ્રાવ્ય માધ્યમ

(B) દેશ્ય માધ્યમ

(C) શ્રાવ્ય માધ્યમ

(D) મુદ્રિત માધ્યમ

**(3) EVM સાચું નામ છે.**

- (A) ઇલેક્ટ્રોનિક વેલ્વુ મશીન**
- (B) ઇલેક્ટ્રોનિક વેઇટ મશીન**
- (C) ઇલેક્ટ્રોનિક વોટિંગ મેથડ**
- (D) ઇલેક્ટ્રોનિક વોટિંગ મશીન**

# THANKS



# FOR WATCHING